

О. А. КУЛЬБАШНА, О. С. ПАРАМОНОВА

Олена Анатоліївна Кульбашна, кандидат юридичних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Ольга Сергіївна Парамонова, кандидат юридичних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

**ПОНЯТТЯ СЛУЖБОВОГО ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ,
СТВОРЕНОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ**

Забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки є пріоритетом державної політики України на сучасному етапі. Вища школа, поєднуючи освітню і наукову діяльність, має посісти в цій моделі гідне місце завдяки наполегливій праці науково-педагогічних працівників. Важливим результатом інтелектуальної творчості останніх є службові об'єкти права інтелектуальної власності.

Термін «службовий» дедалі активніше вживається як у науковому, так і законодавчому обігу щодо об'єктів права інтелектуальної власності, створених працівниками під час виконання трудового договору. Слід зазначити, що це питання перебуває у центрі уваги багатьох вчених, зокрема: А. В. Гончарової, Р. О. Денисової, Ю. С. Єпіфанової, М. І. Іншина, О. П. Орлюк, Ю. В. Осипової, О. О. Підпригори, Н. І. Рязанової, О. О. Тверезенко, О. І. Харитонової, О. О. Штефан, Т. В. Ярошевської та інших. Проте у наукових дослідженнях не має єдиного розуміння поняття службового об'єкта права інтелектуальної власності та умов надання йому такого статусу. Проблема ускладнюється існуючими термінологічними розбіжностями між різними нормативно-правовими актами, що регулюють відносини між працівниками і роботодавцями у сфері інтелектуальної власності.

Тому **метою** статті є визначення поняття службового об'єкта права інтелектуальної власності, створеного науково-педагогічним працівником, та аналіз умов, яким такий об'єкт повинен відповідати.

Існує кілька нормативно-правових актів, які містять визначення службових об'єктів права інтелектуальної власності:

1) у ст. 429 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) йдеться про права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору¹;

2) у спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності застосовується поняття «службовий». Так, ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визнає твір службовим, якщо він створений автором у порядку виконання службових обов'язків згідно зі службовим завданням або трудовим договором (контрактом) між ним і роботодавцем². Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» службовий винахід (корисна модель) – винахід (корисна модель), створений працівником: у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше; з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця³. Інші об'єкти інтелектуальної власності (промисловий зразок, компоновання (топографія) інтегральної мікросхеми, сорт рослин, порода тварин) свого легального визначення як службові поки що не мають. Зазначені об'єкти у спеціальних законах або визначаються як такі, що створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця⁴, або взагалі не згадуються⁵.

Незалежно від мети, якою керувався законодавець, формулюючи назву та зміст ст. 429 ЦК, у результаті правознавці отримали термінологічну неузгодженість загального (ЦК) і спеціальних законів щодо охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Задля її усунення О. О. Штефан пропонує словосполучення «об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового законодавства» замінити на «службовий твір»⁶. погоджуючись з необхідністю удосконалення ст. 429 ЦК, вважаємо за доцільне запровадження терміна «службовий об'єкт права інтелектуальної власності», адже законодавець мав на увазі всі результати творчої діяльності працівника при виконанні трудового договору, а не лише об'єкти авторського права.

Складність визначення досліджуваного поняття пов'язана з тим, що з моменту виникнення ідеї до появи службового об'єкта права інтелектуальної власності відносини між працівником-творцем і роботодавцем регламентуються нормами трудового права, а після його об'єктивізації – цивільного. На жаль, сучасному законодавству бракує міжгалузевого нормативно-правового акта, який регулював би означені відносини. Для більш точного розуміння змісту поняття службового об'єкта права інтелектуальної власності, створеного, зокрема, науково-педагогічним працівником, визначимо умови, яким він має відповідати.

Спроби виділення таких умов вже мали місце у вітчизняній правовій науці. Так, Т. В. Ярошевська, поділяючи службовий винахід на категорії: у зв'язку з виконанням трудового завдання (перша категорія) та за власною ініціативою з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва та обладнання робо-

тодавця (друга категорія), вказує на його (їх) ознаки (умови набуття статусу службового – *авт.*). До останніх автор відносить: факт наявності трудових відносин між роботодавцем і працівником-винахідником; створення винаходу при чітко встановлених обставинах – виконанні трудового завдання (притаманні лише першій категорії); створення винаходу протягом певного періоду (протягом терміну дії належним чином оформленого трудового договору (контракту)); предмет винаходу належить до сфери діяльності роботодавця; створення винаходу за допомогою технічних засобів роботодавця (притаманні лише другій категорії)⁷. Дослідниця Ю. В. Осипова необхідними умовами для застосування режиму «службових» щодо об'єктів права інтелектуальної власності, створених у вищих навчальних закладах, вважає: наявність між майбутнім творцем об'єкта права інтелектуальної власності та вищим навчальним закладом трудових відносин, про що свідчить укладений вказаними особами трудовий договір; інтелектуальна, творча діяльність має бути визначена у якості трудової функції (обов'язку) творця-працівника вищого навчального закладу⁸.

На наш погляд, умови надання статусу службового об'єкта права інтелектуальної власності, створеного науково-педагогічним працівником, можна поділити на загальні і спеціальні. Загальні умови притаманні усім службовим об'єктам права інтелектуальної власності, а спеціальні – лише об'єктам права промислової власності. До загальних умов належать такі:

1. *Наявність оформленого трудового договору між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом.* Науково-педагогічний працівник набуває свого статусу лише після укладення трудового договору. Дослідники трудового права одностайні в тому, що саме трудовий договір, а не будь-які інші юридичні факти є підставою виникнення трудових відносин. На користь оформленого трудового договору свідчить нова редакція ст. 24 Кодексу законів про працю України⁹ (далі – КЗпПУ), якою заборонено допуск до роботи працівника без відповідного наказу або розпорядження. Тому критично сприймається положення, що трудовий договір може бути не єдиною підставою виникнення трудових відносин¹⁰.

Закон України «Про вищу освіту» встановлює особливий порядок зайняття вакантних посад науково-педагогічних працівників – конкурсний відбір¹¹. При такому заміщенні посад необхідними є: подання документів на конкурс, розгляд їх конкурсною комісією, прийняття рішення вченою радою про обрання за конкурсом, затвердження цього рішення наказом ректора¹². За результатами конкурсу з науково-педагогічним працівником укладається трудовий договір (контракт). Контракт як особлива письмова форма трудового договору надає можливість врегулювати спірні питання права інтелектуальної власності між працівником і вищим навчальним закладом.

2. *Створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудових обов'язків науково-педагогічним працівником.* Створення об'єкта права інтелектуальної власності повинно входити до кола трудових обов'язків у межах трудової функції творця-працівника, визначених трудовим договором (контрактом). Трудова функція науково-педагогічного працівника конкретизується посадовою інструкцією, а також індивідуальним планом роботи викладача на кожен навчальний рік.

Поняття трудової функції працівника як предмета трудового договору чинний КЗпПУ не містить. Проте проект Трудового кодексу України в ст. 36 передбачає, що трудова функція працівника визначається в трудовому договорі та наказі про прийняття на роботу з посиланням на одну з професій, передбачених класифікацією професій¹³.

Зміст трудової функції науково-педагогічного працівника можна окреслити за нормативно-правовими актами освітньої галузі: Законом «Про вищу освіту»¹⁴, наказами МОН № 450 від 7 серпня 2002 р. «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів»¹⁵ та № 665 від 1 червня 2013 р. «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів»¹⁶.

До трудових обов'язків науково-педагогічного працівника у межах його трудової функції відповідно до зазначених вище нормативних актів входить навчальна, методична, наукова й організаційна робота. Основними видами навчальної роботи є: лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації. Творчий підхід науково-педагогічного працівника до лекційного матеріалу дає можливість створювати такий об'єкт права інтелектуальної власності, як усний твір (лекція). Консультації, лабораторні, практичні, семінарські заняття спрямовані на організацію роботи студентів і проведення контролю щодо засвоєння ними знань, а тому не мають творчого характеру і не можуть призвести до створення об'єктів права інтелектуальної власності. До методичної роботи належать: підготовка конспектів лекцій; методичних матеріалів; підготовка, рецензування підручників, навчальних посібників, словників, довідників тощо. У переліку основних видів наукової роботи передбачені науково-технічні звіти, дисертації, монографії, підручники, навчальні посібники тощо. Методична й наукова робота науково-педагогічного працівника зазвичай завершуються появою службового об'єкта права інтелектуальної власності.

3. *Створення об'єкта права інтелектуальної власності при виконанні науково-педагогічним працівником службового завдання, виданого вищим навчальним закладом.* Під службовим завданням розуміємо доручення роботодавцем працівникові конкретного обсягу роботи в межах трудової функції останнього зі заздалегідь визначеним результатом. На відміну від посадової інструкції службове завдання завжди носить індивідуальний характер як щодо виконавців, так і видів виконуваних робіт.

Вищий навчальний заклад може видати службове завдання у вигляді окремого документа під назвою «Службове завдання» або зазначити у документації на отримання грантів на розвиток науки, інноваційної

діяльності, або зафіксувати в індивідуальному плані роботи науково-педагогічного працівника тощо. Воно має містити параметри майбутнього об'єкта права інтелектуальної власності: вид, орієнтовну назву, строк виконання, форми контролю.

Створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудових обов'язків або службового завдання може бути здійснено: протягом робочого часу або у позаробочий час незалежно від місця його створення; із застосуванням засобів і матеріалів, що належать роботодавцю, а також без нього. Це твердження потребує окремого пояснення.

Загальним правилом є виконання трудових обов'язків працівником на означеному роботодавцем робочому місці у робочий час, визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку. У зв'язку з виконанням цього обов'язку вищий навчальний заклад несе певні витрати, пов'язані, зокрема, зі створенням службового об'єкта права інтелектуальної власності науково-педагогічним працівником (оплата праці, тепло, електроенергія, утримання приміщень, обладнання, бібліотеки тощо). Отже, зрозумілим і справедливим є надання статусу службового такого об'єкта права інтелектуальної власності.

Особливості творчої праці науково-педагогічних працівників можуть вимагати їх усамітнення при здійсненні творчої діяльності, яке неможливо забезпечити на робочому місці у вищому навчальному закладі. Тому за згодою сторін трудового договору створення службового об'єкта цілком можливе у позаробочий час, поза місцем роботи, без застосування засобів і матеріалів, що належать роботодавцю. Трудовому законодавству відомі норми про роботу так званих надомників, які виконують свою трудову функцію поза робочим місцем, без підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку, без контролю роботодавця тривалості робочого часу і часу відпочинку. Головне – це виконання встановлених норм праці.

Спеціальними умовами визнання об'єктів права інтелектуальної власності службовими є їх створення з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, обладнання роботодавця. Ці умови впливають з аналізу норми ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Граматичне тлумачення цього правила дозволяє стверджувати, що для набуття об'єктом права інтелектуальної власності статусу службового достатньо наявності будь-якого із перерахованих елементів.

Звичайно, що при створенні службового об'єкта права інтелектуальної власності використання обладнання роботодавця, виробничих знань, секретів виробництва, досвіду не презумуються, завжди потрібно встановлювати зв'язок між створенням об'єкта працівником та наявністю означених умов. Виняток становить факт використання обладнання роботодавця. Він є очевидним за умови створення об'єкта працівником на своєму робочому місці. Що ж до виробничих знань, досвіду, секретів виробництва, то їх існування як умови надання статусу «службового» об'єкта права інтелектуальної власності вимагатиме певних зусиль. Так, якщо вищий навчальний заклад не є першим місцем роботи науково-педагогічного працівника, то досвід та виробничі знання він міг набути раніше. У такому випадку роботодавець має доводити, який досвід, які виробничі знання отримав працівник саме у нього і використав при створенні службового об'єкта. Володіння секретами виробництва також потребує доказування, якщо працівника перед початком роботи не було ознаявлено з конфіденційною інформацією у письмовій формі.

Слушною є позиція Р. О. Денисової, згідно з якою об'єкт слід визнавати службовим, якщо роботодавець надавав його творцеві необхідну фінансову, матеріальну або іншу допомогу чи якимось інакше сприяв тому в процесі створення зазначеного об'єкта¹⁷.

Узагальнюючи зміст проаналізованих умов надання статусу службового об'єкта права інтелектуальної власності, зазначимо, що всі вони тісно пов'язані між собою, прямо впливають із сутності трудових правовідносин між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом, підставою виникнення яких є трудовий договір (контракт).

Отже, *службовим є об'єкт права інтелектуальної власності, створений науково-педагогічним працівником під час виконання ним трудових обов'язків відповідно до трудового договору (контракту) з вищим навчальним закладом*. Статус «службового» у об'єкта права інтелектуальної власності може виникнути за наявності загальних (наявність оформленого трудового договору; створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудових обов'язків або службового завдання науково-педагогічним працівником) і за потреби спеціальних умов (створення об'єкта права інтелектуальної власності з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, обладнання вищого навчального закладу).

¹ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 р. (в редакції від 1 січня 2016 р.), підстава 1709-18, 835-19 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Ст. 429.

² Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-XII від 23 грудня 1993 р. ; поточна редакція від 5 грудня 2012 р., підстава 5460-17 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> – Ст. 1.

³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-XII від 15 грудня 1993 р. ; поточна редакція від 5 грудня 2012 р., підстава 5460-17 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> – Ст. 1.

⁴ Про охорону прав на сорти рослин : Закон України № 3116-XII від 21 квітня 1993 р. ; поточна редакція від 2 березня 2014 р., підстава 763-18 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> – Ст. 17; Про охорону прав на промислові зразки : Закон України № 3688-XII від 15 груд-

ня 1993 р.; поточна редакція від 5 грудня 2012 р., підстава 5460-17 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12> – Ст. 8; Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України № 621/97-ВР від 5 листопада 1997 р.; поточна редакція від 5 грудня 2012 р., підстава 5460-17 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр> – Ст. 7.

⁵ Про племінну справу у тваринництві: Закон України № 3691-ХІІ від 15 грудня 1993 р.; поточна редакція від 28 червня 2015 р., підстава 222-19 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3691-12>

⁶ Штефан О. О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О. О. Штефан // Приватне право і підприємництво. – 2009. – Вип. 8. – С. 105–108. – С. 105.

⁷ Ярошевська Т. В. Право на службовий винахід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. В. Ярошевська. – К., 2009 – 19 с. – С. 13–14.

⁸ Осипова Ю. В. «Службові» об'єкти права інтелектуальної власності, створені педагогічними та науково-педагогічними працівниками / Ю. В. Осипова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць: у 3 т. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 340–344. – С. 341: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5140>

⁹ Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10 грудня 1971 р.; поточна редакція від 1 січня 2016 р., підстава 911-19 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08> – Ст. 24.

¹⁰ Гареев С. Ш. Правова охорона винаходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. Ш. Гареев. – Одеса, 2007. – 20 с. – С. 18–19.

¹¹ Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р.; поточна редакція від 16 січня 2016 р., підстава 848-19 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Ст. 55.

¹² Єніфанова Ю. С. Підстави виникнення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ / Ю. С. Єніфанова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 841. – Вип. 1 (5). – С. 214–217. – С. 216. – (Серія «Право»).

¹³ Проект Трудового кодексу України: проект № 1658 від 27 грудня 2014 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 – Ст. 36.

¹⁴ Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р.; поточна редакція від 16 січня 2016 р., підстава 848-19 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Ст. 50.

¹⁵ Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: наказ Міністерства освіти і науки України № 450 від 7 серпня 2002 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

¹⁶ Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів: наказ Міністерства освіти і науки України № 665 від 1 червня 2013 р. // Національний освітній інтернет-ресурс: osvita.ua: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>

¹⁷ Денисова Р. О. Авторське право на службові твори / Р. О. Денисова // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 54–59. – С. 56: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2011_115_9.pdf

Резюме

Кульбашина О. А., Парамонова О. С. Поняття службового об'єкта права інтелектуальної власності, створеного науково-педагогічним працівником.

У статті розкривається зміст поняття службового об'єкта права інтелектуальної власності, створеного науково-педагогічним працівником під час виконання трудового договору. Виявлено термінологічні розбіжності у визначенні службового об'єкта між різними нормативно-правовими актами у сфері інтелектуальної власності. Авторами виокремлено й проаналізовано загальні і спеціальні умови, яким повинен відповідати службовий об'єкт. Зазначено, що загальні умови притаманні усім службовим об'єктам права інтелектуальної власності, а спеціальні – лише об'єктам права промислової власності.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, науково-педагогічний працівник, службовий об'єкт, трудовий договір, службове завдання.

Резюме

Кульбашина О. А., Парамонова О. С. Понятие служебного объекта права интеллектуальной собственности, созданного научно-педагогическим работником.

В статье раскрывается содержание понятия служебного объекта права интеллектуальной собственности, созданного научно-педагогическим работником при выполнении трудового договора. Выявлено терминологические разногласия в определении служебного объекта между различными нормативно-правовыми актами в сфере интеллектуальной собственности. Авторами выделены и проанализированы общие и специальные условия, которым должен соответствовать служебный объект. Указано, что общие условия присущи всем служебным объектам права интеллектуальной собственности, а специальные – только объектам права промышленной собственности.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, научно-педагогический работник, служебный объект, трудовой договор, служебное задание.

Summary

Kulbashna O., Paramonova O. The concept of official object of intellectual property law created by scientific and pedagogical staff.

In the article the content of term “official object of intellectual property law, created by scientific and pedagogical staff during execution of job duties” is revealed. Terminological differences of term of official object between different legal acts in intellectual

property law are discovered. Authors singled out and analysed general and specific conditions to which the official object should fulfil. It is pointed out that general terms are inherent to all the official objects of intellectual property law, but specific conditions – only for objects of industrial property law.

Key words: intellectual property law, scientific and pedagogical staff, official object, labour agreement, official task.

УДК [34.037/.06/.09]:004 (73)

О. В. КУЛЬТЕНКО

Олександр Володимирович Культенко, кандидат юридичних наук

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ОБЛІКУ І РОЗРАХУНКІВ (БІЛІНГ) ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ

Білінг (англ. *billing* – складання рахунку) – у деяких видах бізнесу, зокрема в телекомунікаціях – автоматизована система обліку наданих послуг, їх тарифікації і виставлення рахунків для оплати. У сфері телекомунікацій білінг офіційно іменується «Автоматизована Система Розрахунків» (АСР)¹.

Білінг (у галузі інтернет-комерції) – це послуга прийому оплати рахунків, як правило, за платіжними картами. Компанія, що надає послуги білінгу (автоматизованої системи формування, виставлення рахунків до сплати та прийому платежів), отримує з цього визначений відсоток, яка також, як її платіжна система, бере на себе функцію транспорту транзакції до банку-еквайєра, але при цьому виконує ще ряд функцій: моніторинг та управління ризиками, організацію доступу до детальної статистики з транзакції тощо².

Білінгова система – важливий елемент програмного забезпечення будь-якої операторської діяльності: чи звичайний це телефонний зв'язок, чи дзвінки з мобільних телефонів, чи доступ до Інтернет³.

Термін «білінг» вживається також стосовно компаній, зайнятих у сфері надання консультаційних послуг (юридична практика, аудит, бухгалтерський аутсорсинг, промисловий консалтинг і т. д.). Зазвичай у таких компаніях виставлення рахунків тісно пов'язане з обсягом витрат часу і опосередковане погодинними ставками фахівців⁴.

Функції білінгу на підприємстві групуються в три основні блоки: розрахункові операції, інформаційне обслуговування, фінансове обслуговування. У широкому сенсі при розгляді білінгу в інтеграції з управлінням доходами (англ. *billing and revenue management*) додатково виділяють такі функції, як гарантування отримання доходів (англ. *revenue assurance*), управління прибутковістю абонентів (англ. *profitability management*), контроль шахрайства абонентів (англ. *fraud management*)⁵.

У юридичній діяльності поняття білінгу в основному ґрунтується на тлумаченні погодинного обліку робочого часу співробітників підприємства, з якого формується ціна послуги і який логічно закінчується виставленням рахунку і отриманням грошей від замовника послуг. Зазвичай система білінгу використовується лише так. З її допомогою і з урахуванням погодинних ставок розраховуються суми, які можна надавати/надсилати замовнику послуг для оплати. Безумовно, ця функція білінгу запам'яталась більшості фахівців практиків, оскільки вона найбільш бажана для працівників юридичних фірм, попри це вона – не єдина.

Під час написання цієї публікації автор не володіє інформацією про проведені дослідження в окресленому напрямі інших науковців, проте тлумачення поняття білінгу залежно від сфери професійних послуг дає можливість читачеві зрозуміти практичну складову та висвітлює актуальність подальших розвідок.

У теорії з білінгу виділяють два фундаментальних показники професійної юридичної діяльності – утилізацію і реалізацію.

Завершення терміна експлуатації (*utilization*) – це співвідношення годин, які компанія планує виробити («забілити») до фактично врахованих у білінгу. Наприклад, внутрішні правила і звичаї фірми припускають, що обов'язок кожного юриста – звітувати про виконану роботу за 40 годин на тиждень. За фактом виходить всього 36. У підсумку отримуємо показник утилізації 90 %⁶.

До речі, в юридичних фірмах США середній річний показник білінгових годин дорівнює 1700–2300⁷. Виходить понад 9 годин на кожен робочий день одного працівника. Такий показник витраченого часу нараховується саме у білінгових системах. Які плани за годинами ставлять партнери фірм перед підлеглими і найманими працівниками без юридичної освіти, залишається тільки здогадуватися. На вітчизняних юридичних підприємствах аналогічна статистика якщо й ведеться, то є не публічною. Оскільки вона не була оприлюднена, проаналізувати її можливості немає.

Повернувшись до питання про утилізацію, вкажемо на те, що вважається цілком слушним, коли її показник коливається в межах 75–90 %, а фахівці на основі цього можуть робити прості, але важливі висновки.

Так, наприклад, якщо за підприємстві утилізація нижча, ніж звичайний показник, це може свідчити про перевантаженість компанії працівниками. Більш високий показник, навпаки, про те, що юристи занадто